

Plaats een tuinkabouter!

WYBE KUITERT

Op een donkere winterdag kan de tuin zo somber en melancholiek zijn. Kleurloos misschien. Tenzij u de gelukkige eigenaar bent van een tuinkabouter. In weer en wind staat hij met zijn rode muts zijn mannetje. Met zijn heldere kleuren helpt hij u de winter door, en als u nog geen tuinkabouter hebt, dan moet u even de tijd nemen voor deze bladzijden.

FOTO: WIKIMEDIA/WYBE KUITERT

Er zit meer achter zo'n puntmutsmanneke dan men op het eerste gezicht zou denken. En hoewel alle kabouters onzichtbaar hun werk doen (maar helaas niet allen even ijverig), zorgen ze wel allemaal voor vruchtbaarheid en voorspoed. En dat reeds bij de oude Grieken en Romeinen...! Priapos was de zoon van de Griekse goden Aphrodite en Dionysos. In overspel verwekt, werd hij uit

Hij werd afgebeeld met tuingereedschap, manden om fruit te dragen of vaak ook met een sikkel

jaloerie gehandicapt geboren als een dwerg met een niet in toom te houden monsterlijk groot geslachtsdeel. Omdat hij er zo afzichtelijk uitzag verstootte zijn moeder hem al snel. Grootgebracht door herders werd het godeskind de beschermgod van hun bijenkorven en hun kudden. Schapen, geiten en de bijen waren immers het vee van de armen. Bij de Romeinen werd Aphrodite Venus terwijl Bacchus in de plaats kwam van Dionysos, Priapos verhuisde mee. Zoon van de godin der liefde en die van de wijn, een afzichtelijke dwerg..., als dat maar goed komt, zou je zeggen.

Kabouter Priapos Maar het kwam goed, Priapos werd in het Romeinse rijk best een populaire godheid. In het archeologisch museum van Napels bijvoorbeeld zijn meerdere Priapusbeeldjes te vinden, veel van terracotta, maar ook hele mooie van brons. Hij werd afgebeeld met tuingereedschap, manden om fruit te dragen of vaak ook met een sikkel. Priapos werd boven alles de bewaker van tuinen

Priapus als dansende kabouter; zijn fallus is de tuit van een olielampje. 1ste eeuw n. Chr., uit een opgraving in Pompeï.

Collectie Museo archeologico nazionale di Napoli, Gabinetto Segreto

Boven: Kaboutermannetjes als bosbewoners en helpers van de duivel. Boekillustratie door Jan Luyken in Johannes Scheffer, *Waerachtige en aenmerkens-waardige historie van Lapland*, 1682
Onder: Romeins Priapus beeldje, 1ste eeuw n.Chr. Collectie Musée Picardie, Amiens

en de bezorger van vruchtbaarheid. De allereerste vruchten van de oogst werden steeds aan Priapus geofferd. Armere boeren maakten beeldjes van Priapus die niet meer voorstelden dan ruw gehouwen stenen of houten zuilen in de vorm van een fallus. Deze werden met rode verf bestreken om tot vogelverschrikker in tuin of wijngaard te dienen. Horatius geeft in een van zijn verhandelingen het bewijs voor de effectiviteit van zo'n Priapusbeeldje. Van vijgenhout gemaakt stond het opgesteld als bewaker van een tuin. Op zekere dag liet het houten ventje twee kwaadwillige toverheksen met een knetterende scheet zo schrikken dat de dames snel de tuin ontvluchtten. Erasmus vertelt het verhaal nog eens in geuren en kleuren in zijn *Lof der Zotheid*. Beschermheer van Erasmus was Philips van Bourgondië; hij was buitengewoon geïnteresseerd in de klassieke oudheid. Het verbaast dan ook nauwelijks dat Philips in de tuin van zijn kasteel te Wijk bij Duurstede een marmeren Priapusbeeld had staan, de eerste tuinkabouter in onze streken. Of misschien ook niet? In Noordwest-Frankrijk kwam er bij opgravingen een spectaculaire Priapuskabouter naar boven. Een Romeins bronzen Priapusbeeldje, in twee delen zelfs, maar duidelijk ook een kabouter met een puntmuts en een ruime cape voor het slechte weer. Bij Kortrijk, een paar dagreizen verwijderd van de vindplaats van deze Picardische kabouter, was er zelfs een tempel met een beeld van Priapus in de eerste eeuwen van onze jaartelling. Zo meldt althans de historicus Joan Gramaye in zijn *Antiquitates Flandriae*, geschreven in het midden van de zeventiende eeuw. Zo onbekend zijn we in onze streken dus misschien ook weer niet met beelden van Priapus. Hoe het zij, Priapus werd meer en meer een tweedimensionaal thema van schilders en prentkunstenaars die teruggrepen naar de oudheid. Tegelijkertijd begonnen kaboutermannetjes de bossen te bevolken als duistere figuren uit de hel of onderwereld. Kwaadaardige kobolden leefden in verlaten mijnen en, inderdaad, de etymologie van het woord kabouter ligt ergens in de buurt van kobold.

Grappige dwergen In de bovenwereld was er toenemende aandacht voor echte dwergen, normale mensen met een groeistoornis. Aan de hoven van Europa was het gebruikelijk om dwergen in dienst te hebben als paljas of als hofnar. Vaak in kleurige kledij gestoken ter meerdere vreugde en plezier. Karikaturale prenten van dwergen werden in de achttiende eeuw tenslotte in grote aantallen gedrukt en verspreid. In de achttiende eeuw wordt de interesse voor de oudheid opnieuw gevoed door opgravingen

FOTO: WIKIMEDIA

Een kleurig beschilderd dwergenpaar in Spaans kostuum. Walther Pompe, 1765-1770. Collectie Noord Brabants Museum, 's Hertogenbosch.

FOTO: NOORDBRABANTS MUSEUM

waarbij ook Priapusbeelden tevoorschijn komen, zoals in Picardië. En dat alles moet er wel mee te maken hebben dat er weer fantasievolle beelden en beeldjes van dwergen verschijnen. Manshoog in de tuin, maar ook in het klein in terracotta. Walther Pompe was een productieve beeldhouwer van religieus werk in hout en porselein. Maar hij schuwde het publiek niet en werkte in strenge

Achter die schijn van vriendelijkheid kan zoveel ondeugd en zelfs onderwereldse kwaadaardigheid schuilen

winters samen met zijn beide zoons op straat in Antwerpen aan beeldhouwwerken in sneeuw. Verrassend is zijn serie humoristische beeldjes van dwergen in steengoed, beetje frivol, net niet erotisch. In Duitsland brak uiteindelijk de tuindwerg door. Ze waren nadrukkelijk alleen maar vriendelijk en op een ongevaarlijke manier grappig, zonder ook maar de geringste verwijzing naar meer aardse ongemierheid. De kabouter-kindervriend was geboren en het werd een massaproduct, made in Germany.

Iedereen wilde na de Tweede Wereldoorlog alles alleen nog maar vergeten en er kwam een tweede tuinkaboutergolf op gang, opnieuw in Duitsland, spoedig ook bij ons. Inderdaad, grappig en vriendelijk. Toch heeft de kabouter zo zijn eisen.

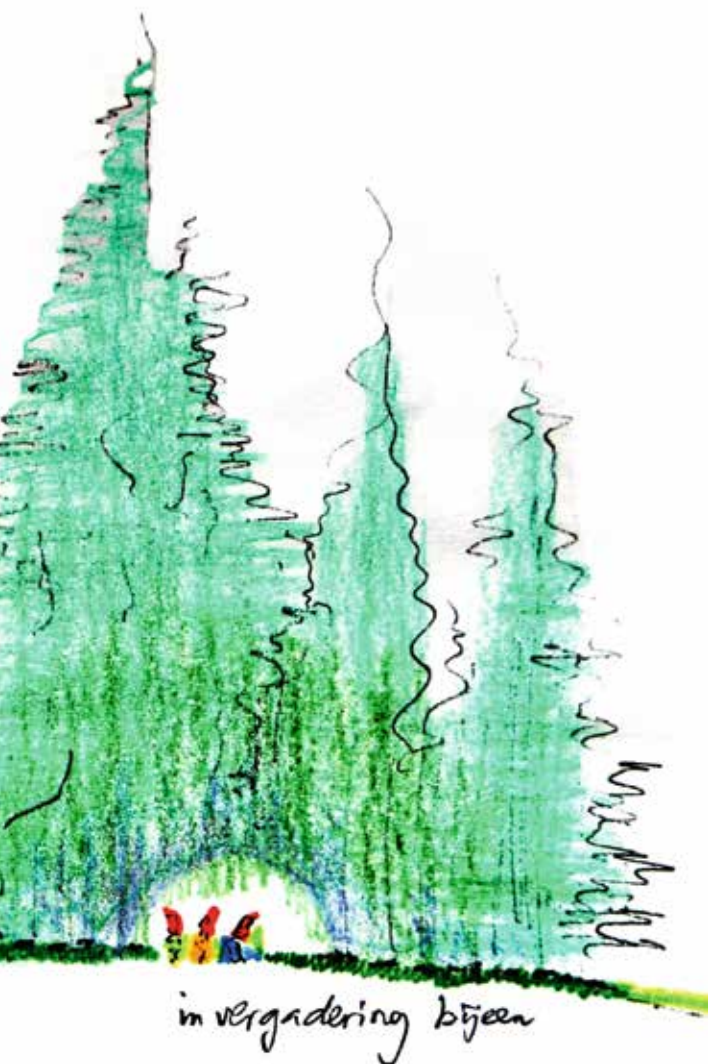
Plaats voor een tuinkabouter Het plaatsen van de tuinkabouter luistert minstens zo nauw als het snoeien van een roos. Echter, voor zover ik weet zijn er geen handboeken voor de plaatsing van een tuinkabouter. Het is ook niet zo eenvoudig omdat er achter die schijn van vriendelijkheid zoveel ondeugd en zelfs onderwereldse kwaadaardigheid kan schuilen. Een verkeerd geplaatste kabouter komt dan niet goed terecht. Maar laat u zich niet ontmoedigen, hierbij wat aanwijzingen voor de beginner. En dames, maakt u zich geen zorgen, er zijn tegenwoordig ook kaboutervrouwjes. Een tuinkabouter heeft een postuur en een richting. De postuur moet aansluiten bij de omgeving waarin de kabouter staat. Het gaat bijvoorbeeld om verhoudingen en kleuren: een kabouter in een perk met bloemen komt niet tot zijn recht, maar aan de voet van een machtige eik nu juist weer wel. In een wilde bostuin moet men rond de kabouter beplanting toevoegen die de schaal van het figuurtje aanpast aan het grootse geheel van volgroeide bomen. Kleuren kiest men altijd zo dat het rood van de muts een duidelijk accent wordt. Dan heeft een kabouter ook een

COLLECTIE: WYBE KUITERT

Boven: Een tuinkabouter praat meer dan dat hij werkt, verzorgt liefdevol de schadelijke dieren in de tuin of neemt zijn snuiftabak. Uit: *Gnomen-Figuren des Gartentechnischen Geschafsts von Ludwig Muller, Erfurt, 1885*

Onder: Tuinkabouters in vergadering bijeen. Tekening Wybe Kuitert, 1994

richting. Zet u hem met de neus naar de stam van een boom dan lijkt het of hij straf gekregen heeft. Nee, een kabouter moet uitkijken. Het aandachtig bekijken en beluisteren van de omgeving door een tuinkabouter heet 'zekeran'. Hij staat liefst op een wat hogere plek uw tuin te zekeran. Dan moet u nog denken aan de lichtval. Opvallend licht doet de kleuren erg hard overkomen. Dat is mooi op een donkere winterdag, maar in de zomer doet het pijn aan de ogen. De kabouter van seizoen tot seizoen verplaatsen is natuurlijk de beste optie. Ziet u daar tegenop of weigert uw kabouter meerdere malen te verhuizen, dan is van de zijkant vallend licht het mooiste. De kabouter staat dus te zekeran op een plaats ten oosten of ten westen, gezien vanaf de plek waar u staat. Haal dus een tuinkabouter in huis! Hebt u er al een? Verf hem/haar dan weer eens op. De zomer komt er aan. ■

Wybe Kuitert is landschapsarchitect, ontwerper, schrijver en hoogleraar Environmental Studies aan de Seoul National University in Zuid Korea.